

CUVÂNTUL POTENȚIAL VS. CUVÂNTUL OCAZIONAL – UNELE CRITERII DE DIFERENȚIERE

Lina CABAC,

Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți

Zusammenfassung: *Im vorliegenden Beitrag befassen wir uns mit den Kriterien zur Unterscheidung der potentiellen Wörtern von Okkasionalismen. Es wird versucht, anhand notorischer Untersuchungen und Ergebnissen von Recherchen anerkannter Philologen diese Kriterien aufzuzählen und auszuarbeiten.*

Cuvinte-cheie: ocazionalism, cuvânt potențial, neologism, lexicalizare

Pornind de la accepția că unitățile lexicale ocazionale sunt creații ad-hoc ce nu se vor încadra în sistemul limbii, iar neologismele sunt creații lexicale noi acceptate de norma și uzul lingvistic, am putea lesne presupune că unitățile lexicale potențiale reprezintă o treaptă „intermediară” între prima și a doua categorie de lexeme. Totuși, prezenta afirmație nu poate fi acceptată cu titlu de axiomă, din motiv că toate aceste categorii lexicale manifestă anumite particularități, dar și asemănări structural-funcționale. Fenomenele lingviale investigate prezintă asemănări în ceea ce privește apartenența lor la planul vorbirii, spre deosebire de neologisme, care sunt unități glotice ce aparțin deja sistemului limbii.

Considerăm rezonabil de a atrage atenția, la luarea în discuție a problematicii menționate, asupra modului de formare a cuvintelor ocazionale, potențiale și a neologismelor. Reflecțiile asupra acestui aspect de categorizare al unităților ne conduc la ideea că atât cuvintele potențiale cât și neologismele sunt create cu respectarea normelor de formare a cuvintelor, pe când cele ocazionale au o vădită tendință spre încălcarea acestor norme. Deci, cu cât cuvântul este creat prin respectarea mai riguroasă a normelor lexico-gramaticale, cu atât mai mari șanse acest cuvânt are de a fi acceptat de normă și uz (desigur că în dependență de necesitatea de nominație a sistemului). Acest fenomen, după cum afirmă P. Štekauer, este determinat de factorul psiholingvistic, și anume că vorbitorii acceptă instinctiv cuvintele create după modele productive și frecvent folosite (la nivel de sistem) (Štekauer P. apud Munat, 2007: 170). Cu toate acestea, P. Štekauer include în categoria unităților denominative potențiale (*potentialnamingunits*), unitățile lexicale neexistente, dar care pot fi prezise

din punct de vedere al regulilor productive ale sistemului, iar neologismele, ocazionalismele, etc. fac parte din categoria unităților lexicale reale (*actually-occurringunits*). Ambele categorii, în teoria lui P. Štekauer, sunt contrapuse cuvintelor uzuale, pe care le clasifică drept unități denominative instituționalizate (*institutionalisednamingunits*).

Invocăm, în acest context, și funcția de bază a ocazionalismului: de a crea un nume pentru un obiect, fenomen, stare etc. valabil numai în contextul dat, deci de a crea o unitate lexicală *stocatățetemporar* (termenul îi aparține cercetătoarei J. Munat) în memoria „de scurtă durată” a vorbitorului, iar orice reluare accidentală a acestui lexem într-un alt context este, de fapt, o reconstituire *ex novo* a cuvântului. După cum menționează J. Munat, doar apariția repetată a cuvântului nou creat în contexte diferite, într-o perioadă de timp relativ scurtă, ne oferă posibilitatea de a vorbi despre aceste unități glotice ca despre neologisme. În același timp, cuvintele potențiale prezintă o ocurență mult mai frecventă în discurs, aflându-se pe cale de a intra în uzul curent, ca termeni, sau chiar argotisme și jargonisme, fiind mai târziu incluse în dicționarele respective (de neologisme, terminologice, de argou ș.a.). Cu toate acestea, cuvintele potențiale, fiind create cu o respectare mult mai riguroasă a normelor de formare a cuvintelor, au funcția metalingvistică de a scoate la iveală posibilitățile de completare a locurilor vacante din cadrul sistemului lexical al limbii, funcție pe care o îndeplinesc și ocazionalismele, dar într-o măsură mai mică.

O particularitate distinctă a cuvântului potențial, evocată de mai mulți cercetători, este capacitatea sa de a fi re-creat, potrivit regulilor productive de formare a cuvintelor. Astfel, cuvintele potențiale se pot detașa de contextul în care au fost folosite inițial, fiind încadrabile și în alte contexte. Acest fapt le deosebește net de cuvintele ocazionale care, după cum se știe, prezintă o dependență strânsă de contextul în care (și pentru care) au fost create. Totuși, cuvântul potențial posedă un grad de individualitate și unicitate inițială, deoarece niciodată nu se poate cu certitudine prezice, dacă lexemul nou creat va intra în sistemul limbii, sau va rămâne în continuare doar un fapt de vorbire. Decisiv, în acest context, este doar timpul.

Un alt criteriu esențial în procesul de delimitare dintre ocazionalism și cuvântul potențial îl prezintă, după cum afirmă în studiul său Iu.

Antiufeeva, caracterul facultativ în plan denominativ, care și determină etapa de potențialitate a unui lexem (Антиуфеева 2004: 33). În acest sens este vorba de necesitatea cuvântului nou creat pentru procesul de nominație. Dacă actul denominației se impune ca fiind obligatoriu, atunci inovația lexicală are șansa de a deveni un fapt al sistemului limbii; dacă, însă, funcția de nominalizare rămâne a fi facultativă/posibilă, atunci și fenomenul dat va fi realizat doar în planul vorbirii.

N. Feldman, dezvăluind în articolul său particularitățile ocazionalismelor, abordează succint și problema delimitării lor terminologice. Făcând referință la faptul că A. Smirnițkii numește aceste fenomene gloticeprin termenul „cuvinte potențiale”, cercetătoarea menționează inoportunitatea desemnării, invocând, printre altele, faptul că unitățile lexicale ocazionale create cu decenii în urmă, și care nu prezintă nici o posibilitate de a fi încadrate în sistemul limbii și de acum încolo, nu pot fi desemnate, în nici un caz, drept „cuvinte potențiale”. Pe de altă parte, continuă N. Feldman, în afara contextului, acest termen poate fi perceput ca referindu-se la un cuvânt inexistent și care doar *ar putea* exista, or, cuvintele ocazionale sunt fenomene lingvistice reale/existente. (v. Фельдман 1957: 64-73) În această ordine de idei, vom susține presupuziția conform căreia, termenul „cuvânt potențial” desemnează o categorie lexicală diferită de cuvintele ocazionale, care include unități glotice nou create conform procedeelelor productive de formare a cuvintelor, și care, datorită ocurenței lor frecvente în discurs, prezintă șanse de încetățenire în limbă. (v. v. Фельдман 1957: 64-73)

Concluzionând am putea lesne afirma că unitățile lexicale potențiale reprezintă o treaptă „intermediară” între cuvintele ocazionale și neologisme. Criteriile de distincție definitorii sunt independența față de contextul inițial al creării lexemului, ocurența în discurs, formarea după normele lexicogramaticale ale limbii și predictibilitatea lor lexicală.

Bibliografie:

Munat J. *Lexical Creativity, Texts and Contexts*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2007. 313 p.

Антюфеева Ю. Н. *Английскиеновообразования в развитии: потенциальное слово, окказионализм, неологизм*. Дис. канд. филол. наук. Тула, 2004. 184 с.

Фельдман Н. И. *Окказиональные слова и лексикография*. В: Вопросы языкознания. Москва: Изд-во Академии Наук СССР, 1957, № 4, с. 64-73.